

Grensgevallen

Een inventarisatie van barrières
in culturele uitwisseling tussen
Nederland en Vlaanderen

Inhoud

Inhoud	2
Inleiding	3
1 De carrière van een maker	4
2 Barrières in perspectief	7
3 Kansen in een nieuwe praktijk	9
Conclusie	11
Literatuurlijst	12

Inleiding

Het is niet de eerste keer dat de culturele uitwisseling, samenwerking met, of marktvergroting in Vlaanderen en Nederland onderwerp is van onderzoek en discussie. Doel van OverBruggen is dan ook geen werk opnieuw te doen en verder te bouwen op eerder onderzoek. Nieuw aan OverBruggen is de nadrukkelijke focus op de maker zelf, en het uitbouwen van zijn of haar kunstenaarspraktijk naar/in respectievelijk Vlaanderen en Nederland. Door de doelstelling en focus komt de ambitie om praktische oplossingen te bieden in OverBruggen prominenter naar voren dan in eerdere onderzoeken, en OverBruggen lijkt, wellicht door de focus op de maker zelf, sterker gekaderd rondom marktvergroting dan op samenwerking.

Ondanks deze kadering is OverBruggen veelomvattend. Het traject richt zich op vier sectoren in twee landen: podiumkunsten (theater en dans), muziek, beeldende kunst en design, inclusief architectuur, en onderzoekt de belemmeringen die makers in deze disciplines ervaren bij het oversteken van de Vlaams-Nederlandse grens. Iedere sector in ieder land verschilt, en in de gevallen van podiumkunsten, muziek en design verschillen ook de disciplines of genres binnen de sectoren van werking.

Het is daarom een uitdaging uit bestaande literatuur concreet barrières te signaleren die gelden voor het gehele focusgebied dat OverBruggen beslaat. De discussie draait bovendien vooral rond de podiumkunsten, en dan met name theater. Van de 24 publicaties, artikelen en bijeenkomsten (van deze laatste categorie is overigens zelden documentatie terug te vinden) tussen 2005 en nu gaan er twaalf specifiek over theater. Vijf zijn sector-overschrijvend. Vier gaan er over beeldende kunst en drie over muziek. Design ontbreekt geheel.

Daarbij loopt de politiek aan beide zijden van de grens niet synchroon, zijn politieke wisselingen oorzaak van een weinig consequent beleid¹, en zijn er verschillende niveaus van overheden betrokken: lokaal, nationaal en internationaal cultuurbeleid zorgen samen voor opleiding- en presentatieplekken, projectfinanciering, en financiering voor internationale tours en prospectie. Een duurzame constructieve dialoog is lastig. Wanneer de culturele sector in het noorden na beleidsveranderingen (of bezuinigingen) weer in rustiger vaarwater verkeert en klaar is voor uitwisseling en dialoog, dan staan er in het zuiden veranderingen op stapel, en vice versa.

Toch doet dit rapport een poging tot een eerste inventarisatie op basis van bovengenoemde literatuur en gesprekken met experts. Daaruit blijkt dat barrières om de Vlaams-Nederlandse grens over te steken zich grofweg voordoen in drie velden: cultuurverschillen, verschillen in culturele (subsidie) infrastructuur en bureaucratische drempels op het gebied van wet- en regelgeving. In hoofdstuk één beschrijven we de barrières aan de hand van de verschillende fases in de carrière van een maker. In het tweede hoofdstuk bekijken we die barrières in het bredere perspectief van internationale uitwisseling, om tot slot ook aandacht te geven aan de kansen die Vlaams-Nederlandse culturele uitwisseling biedt in de veranderende praktijk van het internationale werken in de kunsten.

1 De carrière van een maker

Omdat de motivaties, behoeften en problemen op verschillende momenten in de carrière van een maker verschillen, onderscheiden we voor deze inventarisatie drie stadia: De periode van opleiding, het projectmatig over de grens werken (zoals tours, tentoonstellingen en andere korte opdrachten) en structureel over de grens werken. Hierbinnen onderscheiden we stimuli, zachte (culturele) barrières, praktische barrières, de obstakels in financiering en culturele infrastructuur, wet- en regelgeving en belasting. Hieronder volgt per stadium een korte samenvatting van de uit literatuur en gesprekken geïnventariseerde barrières.

Opleiding

Veel internationale praktijken beginnen tijdens de studie. Dan bouwt een maker een professioneel netwerk op en ontstaan er samenwerkingsverbanden die ook na de studie doorleven, zoals theatergezelschappen of designstudio's. België staat met stip op één als bestemming voor Nederlandse studenten, met meer dan vier keer meer studenten dan bestemming nummer twee, het Verenigd Koninkrijk². België staat op nummer vier als land van herkomst van internationale studenten in Nederland.³ En culturele opleidingen hebben relatief het hoogste aandeel internationale studenten.⁴ Een stimulans voor Vlaamse en Nederlandse studenten om over de grens te studeren is de gedeelde taal. Nederlandse studenten profiteren in Vlaanderen bovendien van een lager collegegeld en goedkopere woonruimte. Vlaamse studenten profiteren in Nederland van een breder aanbod. De schaarste aan betaalbare woonruimte voor studenten in Nederland werkt als een barrière voor Vlaamse studenten. De relatief hoge reiskosten tussen Nederland en Vlaanderen zorgen ervoor dat er weinig over en weer wordt gereisd tijdens de studie.

Projectmatig werk over de grens

De stimuli om kortstondig aan de andere kant van de grens te werken verschillen per sector. Voor theater geldt dat er een groter publiek kan worden bereikt dat dezelfde taal spreekt. Voor Vlaamse bands geldt dat Nederland meer podia heeft, en die staan open voor hun 'meer exotische muziek'. In beide landen kan er vrij van loonbelasting worden gespeeld, als er überhaupt sprake is van een fee. In Vlaanderen onder de € 400 per persoon, in Nederland ongeacht de hoogte van de fee. Voor beeldend kunstenaars bieden Nederlandse instellingen betere honoraria. Uitbetaling volgens de honorariarichtlijn is daar inmiddels gebruikelijk. In de Vlaamse galeriewereld lijkt daarentegen meer geld om te gaan en er is een levendiger klimaat van particuliere verzamelaars.

Vlaamse verzamelaars zijn echter trouw aan hun galerie. Het is daarom moeilijk voor Nederlandse galleries om door te dringen tot de markt aan de andere kant van de grens. Eenzelfde cultuurverschil zorgt ervoor dat programmeurs (in muziek en podiumkunsten) zich laten leiden door hun publiek. Zij presenteren daarom zelden onbekende namen van over de grens.

2 Nuffic, (2019). Destination institutions. <https://www.nuffic.nl/en/subjects/destination-institutions/>

3 Nuffic, (2019). Countries of origin. <https://www.nuffic.nl/en/subjects/countries-of-origin/>

4 Nuffic, (2019). Fields of study. <https://www.nuffic.nl/en/subjects/fields-of-study/>

[programmatoren] geven meermaals aan dat ze nog te weinig artiesten uit het buurland krijgen aangereikt, vaak ook zonder de juiste context. Te vaak blijft onduidelijk wat hun rol kan zijn in het specifieke parcours van een welbepaalde artiest.⁵

Wanneer Vlaamse theatergezelschappen wel in Nederland spelen, worden ze geacht zelf marketing en communicatie te verzorgen, en er wordt zelden catering verzorgd. Andersom heeft Nederlands theater en muziek geen goede naam in Vlaanderen. Het wordt als te commercieel en weinig authentiek gezien.

Het gedrag van Nederlandse podia is deels een symptoom van het bekendste struikelblok in culturele uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland: theater wordt verschillend gesubsidieerd. In Nederland krijgen gezelschappen productiebudget van het Fonds Podiumkunsten waar ook het aantal speeldata aan is verbonden. De podia hebben daarom nauwelijks budget om mee te programmeren, en wanneer theatergezelschappen het aan hun subsidie verbonden aantal speeldata hebben gehaald loont het zelden om extra (over de grens) te spelen. De aandacht ligt alweer bij de volgende productie.

In Vlaanderen krijgen podia budget uit het kunstendecreet om mee te programmeren, en financieren gezelschappen hun producties met de uitkoop-sommen van de podia. Omdat ook de budgetten van Vlaamse cultuur- en gemeenschapscentra krapper zijn geworden, kan het voortzetten van een tour in Nederland kan aantrekkelijk zijn.

De meest bekende strategie is niet zozeer je aanbod diversifiëren, maar je afname. Vele gezelschappen met een krimpende binnenlandse spreiding lonken dan naar het buitenland als een wide open space vol extra mogelijkheden. [...]

Alleen worden in het buitenland intussen dezelfde tendensen zichtbaar als hier vertelt David Bauwens. [...] 'Deels kiezen festivals onder politieke druk sneller voor lokaal talent, deels programmeren ze vaak enkel nog die buitenlandse voorstellingen die voor hun reiskosten cofinanciering kunnen meebrengen uit eigen land. Maar net daar is de Vlaamse Gemeenschap meer terughoudend geworden.'⁶

Structureel werk over de grens

De markt over de grens is soms beter voor een specifieke niche waarin een maker zich bevindt. Een multinationale praktijk (formeel gevestigd in het ene land maar werkzaam in het andere) kan daarom aantrekkelijk zijn. Dit kan dankzij de interne markt van de EU (vrij verkeer van goederen en diensten) eenvoudig. Maar makers worden eenmaal over de grens door subsidieverstrekking en wet- en regelgeving gedwongen om 'kleur te bekennen'. Subsidieverstrekkingen vragen veelal dat makers een lokaal gevestigde praktijk hebben. In principe staat met deze definitie de deur open voor makers met een andere nationaliteit. Maar in het geval van gemengde Vlaams-Nederlandse theatergezelschappen kan deze keuze problematisch zijn, en willekeurig aanvoelen. Wanneer een praktijk eenmaal lokaal gevestigd is, is de weg terug (wanneer daar bijvoorbeeld meer kansen zijn) een risicovolle stap. Alles moet dan opnieuw worden opgebouwd.

5 Vossen, D. (2018, september, 3). Muzikale mobiliteit in de lage landen, waar moet het heen?, <https://www.gonzocircus.com/muzikale-mobiliteit-in-de-lage-landen/>

6 Hillaert, W. (2017, september, 22) Spread the new: acht strategieën voor een verruimde spreiding, <https://www.rektoverso.be/artikel/spread-the-new-acht-strategieen-voor-een-verruimde-spreiding>

1 De carrière
van een maker

Ook regelgeving op het gebied van BTW, inkomstenbelasting en sociale verzekeringen gooien hier roet in het eten. In Nederland is een freelancer bijna vogelvrij, in Vlaanderen is een zelfstandige beter beschermd, maar daaraan verbonden zijn meer administratieve verplichtingen en afdrachten aan sociale verzekeringen. Beiden hebben zo hun voordelen. Een Nederlandse maker is wendbaarder en goedkoper, een Vlaamse zit in een minder precare positie.

Een multinationale praktijk waarin alle administratieve zaken goed zijn geregeld betekent dat er in feite twee praktijken naast elkaar bestaan, waarvoor twee administraties moeten worden gevoerd.

2 Barrières in perspectief

Ondanks bovenstaande barrières, met als voornaamste de strijdige subsidie infrastructuur voor theater, is er geen land of regio in de wereld waarmee de uitwisseling eenvoudiger is. Het is niet ver reizen, en er wordt één taal gesproken. Makers werkzaam tussen Vlaanderen en Nederland worden niet geplaagd door ondoorzichtige visumprocedures met zware consequenties wanneer je het verkeerde visum hebt, of embargo's. Je hoeft je geen zorgen te maken over invoerrechten voor je werk, en je hebt geen werkvergunning nodig.

In 2006 werd al eens iets gelijkaardigs geconcludeerd in *Geen grootspraak maar straffe artistieke praktijk*, een publicatie van de Brakke Grond met een serie profielen van Vlaams-Nederlandse culturele samenwerkingen:

Dit praktijkonderzoek stelt gelukkig een ernstige discrepantie vast tussen de zeer diverse en rijke samenwerking in de praktijk en het politieke discours erover. [...] Voor zover wij weten heeft Nederland noch Vlaanderen een samenwerkingspraktijk met andere landen in diezelfde mate, met dezelfde duurzaamheid en van dezelfde kwaliteit als zij met elkaar hebben.⁷

Toch heerst er het gevoel dat de uitwisseling is afgenomen, dat de stap naar het buurland minder evident is dan eerst. Wet- en regelgeving is in de tussentijd niet of nauwelijks veranderd, net als de subsidiestructuren. Wel hebben er ernstige bezuinigingen plaatsgevonden. Programma's met een corrigerende functie vielen weg, zoals de vuurtorenregeling, die een selectie van podia extra budget bood om theater van over de grens te programmeren. Sectorinstituten fuseerden tot het Kunstenpunt (BAM, Muziekcentrum Vlaanderen en Vlaams Theater Instituut), Het Nieuwe Instituut (Premisela, het Nederlands Architectuur Instituut en Virtueel Platform) en DutchCulture (SICA, Creative Europe Desk NL en TransArtists) of vielen weg, zoals het Theater Instituut Nederland en Muziekcentrum Nederland. Het secretariaat van het Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland (CVN) werd in 2015 (tijdens het BesteBuren jaar) ontbonden en gaat na enkele jaren in afgeslankte vorm verder met een commissie die direct aan de overheden adviseert.

Gepaard met bezuinigingen zet de verzakelijking van de culturele sector verder door. Er is minder publiek geld, en dat geld moet verantwoorder besteed worden. Makers worden daarnaast geacht ondernemender te zijn en meer private inkomsten te genereren. Nederland liep daarin al sinds de eeuwwisseling voorop, terwijl in Vlaanderen kwaliteit en bereik langer centraal stonden.⁸ Maar ook hier lijkt de laatste tijd een inhaalslag te worden gemaakt.

Makers in Vlaanderen en Nederland moeten kortom meer maken om eenzelfde inkomen te vergaren, en beter presteren. Er is hierdoor minder ruimte voor risico, onderzoek en prospectie. Met het gedeeltelijk wegvallen van sectororganisaties en corrigerende subsidies zijn makers hierin bovendien meer op zichzelf aangewezen. En door de prestatiedruk is de wens om rust, een minimale voorwaarde voor de eigen artistieke creatie, alleen maar toegenomen.

Plekken hebben we nodig, plekken waar een verhaal kan rijpen, een praktijk langzaam kan groeien, experimenten gewoon mogen falen, erfgoed kan worden geconserveerd, talent kan worden ontwikkeld en waar voor mijn part zelfs aan cultureel ondernemerschap kan worden gedaan.⁹

7 Laconte, L. (2006, juni), *Geen grootspraak maar straffe artistieke praktijk*.

8 Jongens, F. (2015, mei, 29), *Vlaanderen en Nederland – Een verschillende identiteit dus een verschillend cultuurbeleid?*

9 Velissariou, N. & Bijmens, M. (2015, februari, 15), *Openingspeech BesteBuren jaar*.

Tegelijk zijn de kansen in het verdere buitenland toegenomen. Er worden (ook in niet-westerse landen) meer biënnales, festivals, summer-schools en beurzen georganiseerd, naast nieuwe artist-residencies, kunstruimtes en podia. Verre contacten worden nauwer onderhouden dankzij betere internetverbindingen en social-media. En dit alles is bereikbaarder geworden dankzij vluchten die soms goedkoper zijn dan een retour met de intercity Brussel-Amsterdam. Door dit grotere speelveld is de markt nog eens concurrerender geworden.

En de concurrentie is niet alleen voelbaar op het niveau van de maker. (Lokale) overheden worden zich bewust van hun concurrentiepositie ten opzichte van andere regio's.

Internationalisering vormt vandaag één van de meest kritieke succesfactoren voor professionalisering, duurzame carrièreopbouw en de leefbaarheid van kunstenaars, culturele actoren en organisaties. Voor een kleine, goed verbonden en centraal gelegen regio als Vlaanderen zijn internationalisering en mobiliteit over de grenzen heen niet alleen een vanzelfsprekende kans en sterkte, maar ook een noodzaak.¹⁰

Maar hoe wordt de regio meer dan een transitregio? Het talent dat hier zijn of haar opleiding heeft gevolgd en haar eerste beurzen en stipendia heeft ontvangen vertrekt sneller naar interessantere, meer dynamische of simpelweg goedkopere steden of regio's. Hoe houden we de kunstenaars waarin onze gemeenschappen investeren ook hier?

3 Kansen in een nieuwe praktijk

De veranderde internationale praktijk, met de bovengenoemde uitdagingen, of 'het nieuwe internationale werken in de kunsten' is tussen 2016 en 2018 onderwerp geweest van het traject *Reframing the international van Kunstenpunt*.

*[We worden], als we reizen, steeds meer geplaagd door ethische en ecologische besognes. Terwijl we bouwen aan internationale en zelfs intercontinentale successen, knaagt het besef dat er ecologische grenzen zijn. En dat we, als we internationaal werken, vaak toch binnen een bubbel van gelijkgestemden blijven, zonder tijd voor echt betekenisvolle uitwisseling. Ook neemt het bewustzijn toe dat de toegang tot het internationale kunstensysteem ongelijk is.*¹¹

Het onbehagen van de nieuwe internationale praktijk wordt in de afsluitende Kunstenpocket gevat in een zestal fricties, waarvan er zeker 5 van toepassing zijn op de Vlaams-Nederlandse uitwisseling:

1 Ongelijkheid

Ondanks dat de markt groter is geworden, is de positie van de maker zelf nog altijd precair.

2 Verregaande flexibiliteit

Internationaal werkende makers worden verondersteld uiterst flexibel te zijn, liefst jong, altijd bereid om te reizen, zonder familie en met niet te veel vaste engagementen.

3 Ontheemdheid

Voor sommige kunstenaars is het reizen een noodzakelijkheid geworden. Waar een residency eerst rust en reflectie bood, is het nu in sommige gevallen een onderdak en studio die de maker thuis niet meer heeft. Er is opnieuw behoefte aan verrijking, verdieping en transformatie, of juist het loskomen van formats of werkvormen die zijn gericht op ontwikkeling.

4 Gejaagdheid

Internationale uitwisselingen duren door het gebrek aan geld vaak erg kort, hooguit enkele dagen. Het is daardoor lastig om betekenisvolle uitwisselingen aan te gaan.

5 Ecologische footprint

Enerzijds is er in de samenleving een groeiend ecologisch bewustzijn. Anderzijds blijkt het moeilijk voor de kunstensector om dat om te zetten in ecologisch verantwoord handelen.

De fricties die beschreven worden bevatten niet alleen aanwijzingen voor de obstakels die lastiger te duiden zijn en dieper in de Vlaams-Nederlandse kunstenaarspraktijk besloten liggen. Ze bevatten ook aanwijzingen voor de voordelen die een Vlaams-Nederlandse uitwisseling heeft. En daarmee de concurrentiepositie die de lage landen als geheel ten opzichte van de grotere wereld hebben. Daaruit rijst een mogelijk hernieuwd bestaansrecht van Nederland-Vlaamse culturele uitwisseling.

11 Janssens, J. (2018) (Re)framing the International. Over het nieuwe internationale werken in de kunsten, <https://www.flandersartsinstitute.be/specials/publications-compilation/5082-kunstenpocket-2-re-framing-the-international>

3 Kansen in een nieuwe praktijk

In zowel Vlaanderen als Nederland zijn er ver gevorderde fair practice discussies. Afstemming en uitwisseling kunnen ervoor zorgen dat het beleid dat hieruit volgt niet de uitwisseling raakt en de lage landen aantrekkelijk blijven voor internationale kunstenaars. Vlaanderen en Nederland bieden kansen om een internationale praktijk te hebben, inclusief nieuwe publieken en podia, maar 's avonds of in het weekend thuis te zijn. Ook bieden Vlaanderen en Nederland elkaar een rijk aanbod van residencies en werkplaatsen, zonder de reiskosten en commitment om maanden weg te blijven van werk- en familieverplichtingen. Door de nabijheid van Vlaanderen en Nederland en de gezamenlijke taal is het gemakkelijker om in contact te komen met lokaal publiek, en om herhaaldelijk terug te komen. En dat alles is bereikbaar met de trein.

Conclusie

Een maker die de Vlaams-Nederlandse grens wil oversteken, kan verschillende barrières ervaren. Deze belemmeringen zijn gekoppeld in de eerste plaats gekoppeld aan de discipline waarin de maker werkt, en daarnaast ook aan de fase van zijn/haar carrière waarin de maker zich bevindt. Evenwel vallen er drie categorieën te onderscheiden die leiden tot barrières voor makers: culturele verschillen, verschillende subsidiesystemen en andere wet- en regelgeving. Dat is niet gek, want Vlaanderen en Nederland blijven twee verschillende landen. Tegelijkertijd is er geen ander land waarmee Nederland en Vlaanderen zo'n intensieve culturele uitwisseling hebben als met elkaar. De gedeelde taal en de geografische nabijheid maken dit eenvoudig, maar de barrières worden hierdoor misschien wel des te meer gevoeld. Bovendien heerst een gevoel dat de uitwisseling moeizamer gaat en zelfs minder wordt. Wellicht is dat ook een gevolg van de veranderde praktijk van het internationale werken. De wereld lijkt door technologische ontwikkelingen alsmaar kleiner te zijn geworden en verre bestemmingen daardoor steeds dichterbij. Toch kleven er nadelen aan die vanzelfsprekendheid van internationalisering: makers vragen meer van zichzelf, hun omgeving en van de aarde. In dat licht biedt de lokale context van Nederlands-Vlaamse uitwisseling juist weer kansen: het is dichtbij, maar toch anders. Reden genoeg om de belemmeringen die worden ervaren door makers te versoepelen. OverBruggen wil dat mogelijk maken.

2005	2016
<p>1 Je moet gewoon je gore rotbest doen! <i>Studie naar de positie van Vlaamse kunstenaars op de Nederlandse kunstmarkt</i> (Franky Devos & Jacqueline Schoenmaker, De Brakke Grond)</p>	<p>12 Intern overleg rond beeldende kunst in Vlaanderen en Nederland (Kunstenpunt, Mondriaan Fonds)</p>
<p>2 Nederlandse voorstellingen in België 1999 t/m 2005 (Simon van den Berg, Theater Instituut Nederland)</p>	<p>13 Waarom is er nog amper Vlaams theater te zien in Nederland? (Geert Sels, De Standaard)</p>
<p style="text-align: center;">2006</p> <p>3 Geen grootspraak maar straffe artistieke praktijk: <i>Een verkenning van de diversiteit in de Vlaams-Nederlandse samenwerking inzake kunst en cultuur.</i> (Leen Laconte, Maite GarciaLechner & Véronique Biunkens, De Brakke Grond)</p>	<p>14 <i>Flemish Contemporary Art Market A Survey of Flemish Private Galleries and Flemish Artists with Galleries in Belgium and Abroad (2005-2015)</i> (Simon Leenknecht, Kunstenpunt)</p>
<p>4. Bekoelde liefde? De relatie tussen het theateraangebod van Nederland en Vlaanderen (Ons Erfdeel)</p>	<p style="text-align: center;">2017</p> <p>15 Matchmaking event voor nieuwe beeldende kunst plekken (Kunstenpunt, Mondriaan Fonds en Brakke Grond)</p>
<p style="text-align: center;">2011</p> <p>5 Grensopener (2011): interactieve database die alle Vlaams-Nederlandse samenwerkingsverbanden in kaart brengt (gestopt, tool bestaat niet meer)</p>	<p>16 Vlaamse podiumkunsten: een internationaal drama (Simon Leenknecht, Kunstenpunt)</p>
<p style="text-align: center;">2014</p> <p>6 Vlaanderen-Nederland: eigen cultuur eerst (Carlo van Baelen, Rekto:Verso)</p>	<p>17 Een uitverkochte zaal in tien stappen (Tom Struyf, Rekto:Verso)</p>
<p>7 Foto / FotoPLUS inventaris en stand van zaken van bilaterale culturele samenwerking (CVN)</p>	<p>18 Spreiden doet lijden? (Wouter Hillaert, Rekto:Verso)</p>
<p style="text-align: center;">2015</p> <p>8 BesteBuren viering van Vlaams-Nederlandse creativiteit en culturele samenwerking (deBuren & DutchCulture)</p>	<p>19 Spread the new: acht strategieën voor een verruimde spreiding (Wouter Hillaert, Rekto:Verso)</p>
<p>9 Openingsspeech BesteBuren (Naomi Velissariou & Micael Bijmens)</p>	<p style="text-align: center;">2018</p> <p>20 SWOT rond samenwerking rond jazz (Kunstenpunt, Dutchculture, Dutch Performing Arts)</p>
<p>10 Vlaanderen en Nederland <i>Een verschillende identiteit dus een verschillend cultuurbeleid?</i> (Floris Jongens, CVN)</p>	<p>21 Muzikale mobiliteit in de Lage Landen: waar moet het heen? (Dimitri Vossen, Gonzo (circus))</p>
<p>11 SWOT en overlegmomenten rond samenwerking podiumkunsten (Kunstenpunt en Fonds Podiumkunsten / Dutch Performing Arts, DutchCulture, Theaterfestival.)</p>	<p>22 Op zoek naar een grensoverschrijdend meetinstrument (Lisa Grob, Djamilia Boulil, DutchCulture)</p>
	<p>23 Vergelijkend onderzoek over beeldende kunst en de kunstmarkt in Vlaanderen en Nederland, bijeenkomst tijdens Art Den Haag (Kunstenpunt en Boekmanstichting)</p>
	<p style="text-align: center;">2019</p> <p>24 (Te)veel Vlaamse Meesters <i>het internationaal cultuurbeleid van de Vlaamse regering in kaart gebracht.</i> (Lieven Van den Weghe, Etcetera)</p>

